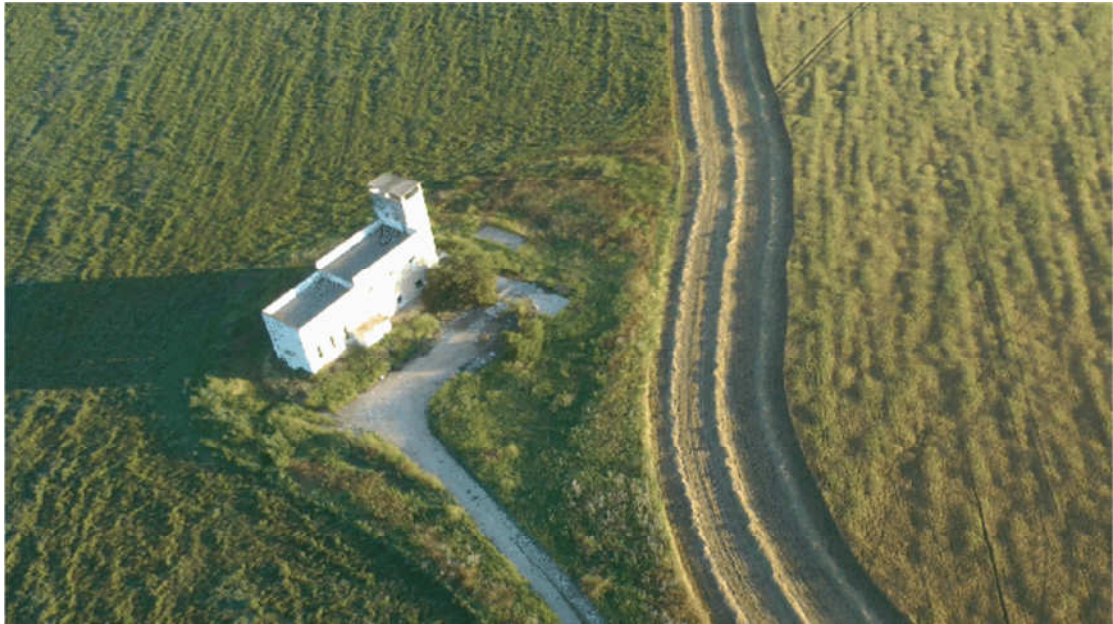

הפעם נסקור מספר אתרים בסביבות התבור. נתחיל במבנה נטוש המגולל סיפור אודות ניסיון התיישבות חרדית מרתק בלב הסוציאליזם, נמשיך לארכיטקט מוערך שהותיר את חותמו, בית ספר מפורסם, ונסיים בשוק.

מחנה ישראל (דברת)

דרום-מערבית לקיבוץ דברת עומד שומם בניין לבן בן שני קומות, המגולל סיפור ייחודי ומרתק. זהו סיפורו של ניסיון התיישבות בידי יהודים חרדים חברי "אגודת ישראל". סיפור המציג את היהדות החרדית באור אחר ממה שאנו מכירים, ומדגים את יכולותיה האמתיות.

תחילתו של הסיפור בשנת 1923, עת התקיים בווינה, בירת אוסטריה, הכינוס הגדול הראשון של "אגודת ישראל". בין השאר התקבלה בכינוס ההחלטה להתיישב בארץ ישראל. כעבור כשנה רכש "המרכז לענייני ארץ ישראל" בפרנקפורט, עבור אגודת ישראל (אגו"י) העולמית, שטח אדמה מתושבי הכפר אכסאל שבעמק יזרעאל מצפון לעפולה, באזור שבו נמצא כיום קיבוץ דברת. משטח זה, שגודלו כ-4,000 דונם, נמכרו במרכזי אגו"י בגולה חלקות קטנות לכל רוכש.

חלוצים חרדים ומנהל גוי

כל מרכז ארצי מכר חלקות ללא תיאום עם המרכזים האחרים. עקב כך נמכרו מספר חלקות לקונים שונים בו זמנית, דבר שבהמשך יחסל את אפשרות יישוב המקום. כל קונה קיבל אישור מהמרכז כי קנה אדמה ביישוב שנקרא "מחנה ישראל", ונמסר לו כי עם בואו לארץ ישראל, יקבל את תעודת הבעלות במרכז אגו"י בירושלים. כיוון שחלקם עשו זאת כמעט מיד, נשלחו נציגים מהמרכז בפרנקפורט על מנת לדאוג במהרה ליישוב מחנה ישראל. ד"ר רוברט וייס שימש מנהל מרכזי, מר הורביץ שימש מנהל במקום, ומנהל העבודה היה היינריך שוץ – גרמני לא יהודי. בשנים 1924-1925 שאפו צעירים חרדים רבים בפולין להגיע לארץ ישראל. רבים מהם למדו מלאכות שונות, והשתלמו בקורסים בחקלאות בשפה העברית. אגו"י סירבה לקבל רישיונות עלייה מההסתדרות הציונית, ולכן חיפשו הצעירים, שמקצתם היו חברים באגודת "צעירי אמוני ישראל", דרכים אחרות להגיע לארץ. חלקם הצליחו לעלות בעזרת רישיונות שהשיגו בדרכים שונות מהבריטים: כעובדים בתעשיית הטקסטיל בארץ (מפעל "לודזיה" ואחרים), כבחורי ישיבה, כבעלי רכוש, ועוד. לאחר הגעתם החלו הפעולות ליישוב מחנה ישראל, ולמועמדים נאמר כי יהיה עליהם לעבוד בנגרות לצורך הקמת צריפים, וכן בהכשרת קרקע ובעבודות חקלאיות. ב-7/7/1925 נסעו כולם למחנה ישראל והחלו בהקמת היישוב. "קול ישראל", עיתונה של אגו"י, דיווח אודות עליית 30 פועלים להתיישבות ב"אדמת כסלות-תבור".

הרב קוק בתורנות שמירה

העבודה כללה הקמת צריפים ואוהלים, הקמת נגרייה, סלילת הדרך וחפירת בארות מים. כאלף דונם סוקלו, נחרשו, ונזרעו בתבואה. רוב הפועלים היו צעירים חסידים מפולין, שחלקם הגיעו בהכוונת האדמו"ר ה"אמרי אמת" מגור. עיתון "קול ישראל" דיווח כי נבנה עבורם מקווה טהרה "היחיד בכל מושבות העמק". במשך הזמן החלו להתארגן קבוצות חברים שחיו כקולקטיב בתוך היישוב, ביניהן "קבוצת עזרא" מיוצאי גרמניה, ו"קבוצת השבעה" הדומיננטית, שחבריה (יוצאי פולין) היו ממייסדי "פועלי אגודת ישראל" (פא"י). כעשר משפחות עם ילדים הצטרפו לעובדים שהיו רווקים ברובם. היישוב החרדי החדש עורר עניין רב ומשך מבקרים. תיאורים רבים שלו קיימים בעיתונות הישראלית של אותה העת. בחודש חשוון תרפ"ו נערכה חגיגה לרגל הנחת אבן הפינה למקווה ולתלמוד תורה, שנחנך בקריאת הפרשייה הראשונה מפרשת בראשית. בחגיגה נכחו הרב יוסף חיים זוננפלד, וכך הוא כותב: "כל יקר ראתה עינינו, כאשר רגלינו עמדו במיושר על **אדמת הקודש של המושבה החרדית מחנה ישראל**, אשר נתייסדה בעזרת השם יתברך. ירחב הלב ותרחב העין לראות את מחנה אלוקים זה מתנוסס בעמק יזרעאל. בניו לתלפיות, אשור כוננו ידי הפועלים החרדים, אשר באו לחונן את עפר ארץ הקודש ולרצות את אבניה, כולה אומרת כבוד לאל הכבוד. הבונים הבניינים, העובדים הפועלים – **כולם סגל חבורה של יראי ה', בני התורה**, אשר עזבו את ביתם ועסקם בגולה, ועלו לארץ הקודש לבנות הנהרסות ולהשיב לארץ ישראל את כבודה הראשון" (גם הוא התרגש מכך שבידי החרדים היכולת לעבוד בעבודות שאלה).

הרב קוק, שהיה בן המבקרים, שמע כי על כל תושב לשמור שלוש שעות בלילה, ודרש כי ישבצו גם אותו, וכך היה. בסוף 1925 היו במקום 90 מתיישבים, כרבע מהם ילדים.

קשיים, נטישה, וחוזר חלילה

אט אט הגיעו קוני השטחים עם אישורי הקנייה ודרשו את השטחים שקנו, אולם כאמור – אותן החלקות נמכרו למספר אנשים. החברים שהיו במקום לא אפשרו להם להיכנס לצריפים, ונוצרו חיכוכים מול הקונים ומול מוסדות אגו"י בירושלים. לאלה נוספו העוני והרעב, בעיות הביטחון, והשכר המעוכב – שגרמו להתמרמרות כלפי ההנהלה. לא חלפה לה שנה מהקמתו, ו"מחנה ישראל" פורק סופית באוקטובר 1926.

מספר שבועות לאחר מכן החל **ניסיון ההתיישבות השני**. יצחק נוסבאום, בנקאי חרדי מגרמניה, קיבל 1,800 דונם משטח מחנה ישראל להקמת אחוזה חקלאית, אולם הבעיות לא איחרו לבוא. אגו"י סירבה לרשום את השטח בטאבו על שם נוסבאום, והפועלים שנותרו במקום התנגדו לעיבוד הקרקע. השטח הועבר לרשות קק"ל ב-1928, והוחזר לאחים ינקלביץ מבלפוריה, שהחכירו את האדמות לערבים. לבסוף נעזב האתר בשנית ב-1932.

בשנת 1934 **עלו בשלישית למחנה ישראל 15 איש**, רובם חסידי גור מנתניה. בתחילה ישבו בבלפוריה וממנה יצאו לשטח. ב"דואר היום", יומון עברי, נכתב כי מטרתם הייתה להקים "ישוב יהודי חרדי, שיהיו בו גם יהודים טובים וגם איכרים טובים". היישוב הועתק מן הוואדי, ובו הוקם בניין בן שתי קומות שכלל אולם בית כנסת, חדר אוכל, מטבח, ארבעה חדרים, מיכל מים, ומגדל שמירה. זהו **למעשה הבניין הקיים עד היום**. ליישוב הצטרפו שמונה מחברי קבוצת "חפץ חיים", יוצאי גרמניה. עם הזמן השתבשו היחסים ביניהם לבין החברים הוותיקים, יוצאי פולין, ולבסוף החליטו לעבור לגדרה. בינתיים הושלם הבניין, ואנשי פא"י מנתניה עברו לגור בו. אך המצב הביטחוני הורע – במאורעות 1936 הוצתו שדות, וכן אירעו הצתות חוזרות ונשנות של צינור הנפט מעיראק לחיפה, שעבר באדמות מחנה ישראל. ביישוב נותרו חברים מעטים, ואנשי הגרעין מנתניה החליטו לעזוב. משנת 1938 שימש הבניין כתחנה לנוטרים ול"משמר נע" (מ"ן) של משטרת היישובים העבריים, ושימש כבסיס לפעולות "פלוגות הלילה" של וינגייט.

ה"חזון איש" מתיר לחרוש בשמיטה

ניסיון ההתיישבות הרביעי והאחרון החל בפברואר 1938. חברים מקבוצת חפץ חיים בגדרה ומ"קיבוץ הנוער האגודאי" בכפר סבא הגיעו למקום יחד עם בחורים נוספים, לאחר שמנהיגי אגו"י בירושלים התחייבו לעזור להם להשתרש באדמת מחנה ישראל. העזרה המובטחת כללה תקציבים ייחודיים, סיוע למשק ולביטחון, ופתרון לבעיית הקרקע להתיישבות בעקבות המכירות החוזרות של החלקות.

שנת תרצ"ח הייתה שנת שמיטה, ואנשי המקום ביקשו למכור את הקרקע לרבנות הראשית לא"י לצורך מכירה לגויים. אולם בלחץ מוסדות אגו"י השביתו את הקרקע. הרב קלמן כהנא פנה לרב חיים עוזר גרודז'נסקי בתיאור מצבם הקשה של מתיישיבי מחנה ישראל. שניים מהם נפגשו עם ה"חזון איש" ותיארו בפניו את חומרת מצבם, ואת חששם שהערבים ייצאו לחרוש ולזרוע את השטחים שאינם מעובדים, ויתבעו אותם לחזקתם. לבסוף התיר את החרישה בתנאים מסוימים.

בחודש נובמבר 1938 החליטו חברי קבוצת חפץ חיים לעזוב את מחנה ישראל ולחזור לגדרה. הם פרסמו גילוי דעת, ובו פירטו את מהלך העניינים בארבעת ניסיונות ההתיישבות.

ב-1945 מסרו הבריטים את המבנה כמגדל שמירה לשימוש הלגיון הערבי, ומ-1948 שימש את מייסדי קיבוץ דברת שעלו להתיישב בגבעה סמוכה. בשנות ה-90 שימש המבנה כמשרדי מכירות ליישוב הקהילתי אחוזת ברק.

כך תמו ניסיונות ההתיישבות במחנה ישראל. בין הסיבות העיקריות לכישלון היו חוסר הניסיון של המוסדות בהתיישבות של דתיים, חוסר ההכשרה והארגון של המתיישבים, חוסר ההתאמה בין קבוצות המתיישבים, וכן השנאה להסתדרות הציונית, שגרמה לסירובם של מוסדות אגו"י להיעזר בניסיון ובמשאבים שסייעו בהצלחת היישובים הציוניים השכנים. משאיפותיהם של המוסדות ומפועלם העקשני של המתיישבים נותר רק שלט על מבנה נטוש, בים השיבולים שמסביב, המזכיר את הניסיון החלוצי להקים אי חרדי בלב העמק הציוני-סוציאליסטי.

הר ההשתנות

כשניגש אלוהים לבחור את ההר שעליו ייתן את תורתו, היה הר התבור אחד המועמדים המובילים, אלא שבסופו של דבר, כידוע, ניתנה התורה על הר סיני. ומה עם התבור? האגדה מספרת כי "... בשעה שבא הקב"ה ליתן תורה שמעו תבור וכרמל והניחו מקומם ובאו... ואף על פי כן פרע להם הקב"ה שכרם בטירוף שנטרפו ובאו, בתבור נפל סיסרא וחיילותיו ונעשה לישראל ישועה בראשו, כיון שנפלו שונאיהם של ישראל נאמר בו: 'אֲנֹכִי לָהּ אֲנֹכִי אֲשִׁירָה', בסיני נאמר: 'אֲנֹכִי', ובתבור נאמר שני פעמים" (ילקוט שמעוני, שופטים, ה', מ"ז – הקרב המדובר כבר מזכר [במאמר זה](#)).

1,500 שנה לאחר מכן ושוב יש מופע אלוהי על ההר, בקשר לאירוע קצת אחר, ויחד עם זאת קשור להר סיני. זהו אירוע ההשתנות של ישוע – הופעתו לפני תלמידיו בדמותו האמתית, דמות האור, כשלצדו משה, הזכור לטוב מהר סיני, ואליהו.

"ומקץ ששת ימים לקח לו ישוע את פטרוס ואת יעקב ואת יוחנן אחיו ויעלם בדד על הר גבוה, וישתנה לעיניהם, ויזהירו פניו כשמש, ובגדיו כאור הלבנון" (מתי, י"ז, א').

ישוע עולה אל ההר בלוויית שלושה מתלמידיו המובחרים: פטרוס, יעקב, ויוחנן בני זבדי. הוא משתנה לנגד עיניהם, פניו מזהירים כשמש, ובגדיו מלבנים כאור. הוא נראה מדבר עם משה (שגם הוא קרן במעמד הר סיני) ועם אליהו (שגם הוא עלה השמימה), ובעודו מדבר יורד עליהם ענן אור, וקול מתוך הענן אומר: "זה בני יחידי אשר רציתי בו אליו תשמעון". הייתה זו, אולי, ההתגלות הברורה ביותר של ישוע לא כבן אדם, אלא כבן האלוהים.

כשמסתכלים על המספרים היבשים רואים שהתבור איננו הר גבוה במיוחד – "רק" 583 מטר מעל פני הים. אולם כשמסתכלים על התבור בעין הוא נראה בולט מאד מעל סביבתו, הן בגובהו והן בצורתו המיוחדת המעוגלת. ואכן בימי קדם נקרא התבור "החרמון הקטן", בניגוד לחרמון הגדול שנמצא כמאה קילומטר צפונית אליו. החרמון הקטן והחרמון הגדול היו שני מקומות ההתגלות של ישוע. ההתגלות הראשונה הייתה לרגלי החרמון הגדול בבניאס.

ישוע שואל את תלמידיו ביחס לעצמו: "מה אומרים האנשים על בן-האדם, מי הוא?", התלמידים עונים כל מיני תשובות: "יש אומרים, יוחנן המטביל, אחרים אומרים, אליהו, ואחרים - ירמיהו או אחד מהנביאים", אז שואל ישוע: "ואתם מה אומרים, מי אני?", פטרוס עונה: "אתה המשיח, בן-אלוהים חיים".

לפי הכתוב, התשובה הזו הגיעה לפטרוס לא מעצמו, אלא מרוח הקודש: "כי לא בשר ודם גילה לך, אלא אבי שבשמים". ויותר מכך אומר הוא על פטרוס: "על הצור הזה אבנה את קהילתי... ואתן לך את מפתחות מלכות השמים".

לאחר שישה ימים לוקח ישוע את פטרוס, ואת יעקב ויוחנן, ועולה אתם להר תבור. שם הוא מופיע לפניהם בצורה פיזית בדמותו האמתית, דמות האור שלו, דמות בן האלוהים. שם מתרחשת ההתגלות השנייה שלו – התגלות שכרוכה בשינוי.

לאחר שישוע משתנה ומופיע בדמותו האמתית, ולאחר הדרמה עם אלוהים ועם משה ואליהו, חוזר ישוע לדמותו הארצית. יחד עם התלמידים הוא יורד מהר ומשביע אותם שלא יגלו דבר ממה שהם ראו, עד לזמן שבו ישוע יקום מבין המתים לאחר שיהרגוהו. לאחר אותו האירוע מתחיל ישוע לדבר עם התלמידים על כך שזמנו הגיע, שהוא יצטרך ללכת לירושלים, וכי שם יהרגוהו, ולאחר שלושה ימים הוא יקום מן המתים. ההשתנות קשורה, אם כן, למותו של ישוע ולקיימה לחיים מחדש.

הכנסיות שעל הר תבור, בו התרחשה ההשתנות, עברו שינויים רבים במהלך ההיסטוריה. המקום זוהה כאתר ההשתנות של ישוע כבר כ-100 שנה לאחר מותו, ובו הוקמה כנסייה ראשונה כבר במאה הרביעית. מאז נהרסו ונבנו כנסיות רבות ששרידיהם נראים על ההר עד היום הזה. הכנסייה הנוכחית, שנראית כמעט מכל מקום ברחבי הגליל, נבנתה לאחרונה בשנת 1924, על ידי האדריכל האיטלקי אנטוניו ברלוצ'י – גאון האדריכלות הנוצרית הכנסייתית.

שמה של הכנסייה מייצג את השינוי שחל בישוע – כנסיית "הטרנספיגורציה". הכנסייה בנויה בצורת תיבה ענקית על הר, ומסמלת בבנייה, גם היא, את השינוי שהתרחש במבול ובסיפור של תיבת נוח. היא מסמלת את הארץ החדשה שנגלתה לאנשים, וניתנה להם תחת הבטחה כי אלוהים לא ישמיד שוב את המין האנושי וכל שעל פני האדמה.

הכנסייה נבנתה במוטיבים הכוללים את סודות ההשתנות וההופעה של האלוהים במקום: ראשית דבר הכניסה לכנסייה בנויה בצורת 3 מגדלים חופפים – כניסה עם מרפסת פתוחה לשמיים, ושני מגדלים משני צדיה. שלושת המבנים, והגגות המשולשים שמעליהם, מסמלים את שלושת האישים שקשורים למקום: ישוע שהוא הכניסה והמרפסת המרכזית, משה ואליהו הם למעשה שני המגדלים

בשני הצדדים, ובכל אחד מהם קפלה לאחד משני האישים. ההופעה של משה מסמלת את היות ישוע ההמשכיות של תורת משה ושל הנביאים. אליהו מייצג את המוסר של הנביאים שהיווה התפתחות של היהדות, היבט נוסף וגבוה יותר של החוק. ואילו ישוע מייצג עוד צעד אחד קדימה, תורת מוסר וחוק גבוהים יותר הקשורים לגאולה של המין האנושי, אך נובעים וקשורים להתגלויות שהיו לפניו. ישוע הוא התגשמותם. הוא שואב מהם את כוחו, אך הוא קופץ מדרגה מעבר להם, אל תוך עולם חדש שהוא מעבר לעולם הפיזי, אל תוך עולם מלכות השמים השונה לחלוטין.

משה ואליהו הם שני האישים שראו את אלוהים באופן ממש. ישו הוא חלק מהאלוהים עצמו. פניו של ישו המשתנה קורנים כמו השמש, ממש כפי שקרנו פני משה במעמד הר סיני.

הכנסייה היוונית אורתודוקסית

בנוסף לבזיליקת ההשתנות, ששייכת לנזירים הפרנציסקנים, כנסייה נוספת נמצאת על התבור, השייכת לנוצרים האורתודוקסים והמוקדשת לאליהו. אליהו, לפי המסורת הנוצרית, לא מת אלא עלה לשמים, והוא יחזור באחרית הימים כדי לתקן דברים ולהכשיר את הקרקע לבוא המשיח – "להשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבות". כשירדים התלמידים וישוע מן ההר לאחר החיזיון, ולאחר שהוא משיב אותם שלא יספרו את הדבר לאיש "עד אם קם בן האדם מעם המתים", שואלים אותו התלמידים: "מדוע אומרים הסופרים שאליהו צריך לבוא תחילה?" וישוע עונה: "אליהו אכן צריך לבוא תחילה, אלא שהוא כבר הגיע, והם לא הבחינו שהוא הגיע". ישוע מתכוון ליוחנן המטביל, שנתפש במסורת הנוצרית כהופעתו של אליהו.

אנטוניו ברלוצ'י

כנסיית הטרנספיגורציה הינה הזדמנות לעסוק מעט באנטוניו ברלוצ'י, שיצירותיו הארכיטקטוניות מעטרות את הארץ, ואותו אישית אני מעריך.

אנטוניו ברלוצ'י (1884-1960) היה אדריכל איטלקי שפעל בארץ ישראל בתקופת המנדט הבריטי. ברלוצ'י תכנן מספר רב של כנסיות במרחב ארץ הקודש, בעיקר עבור הקוסטודיה (ההתאחדות) הפרנציסקאנית. הוא נולד ברומא, למשפחה שהועסקה במשך ארבעה דורות בידי הוותיקן. בין השנים 1902-7 למד הנדסה באוניברסיטה ברומא. לירושלים הגיע ב-1913 על מנת לעזור לאחיו, חוליו ברלוצ'י, בהקמת **בית החולים האיטלקי** בירושלים.

בית החולים האיטלקי הוא מבנה הנמצא ברחוב הנביאים בירושלים. ממשלת איטליה ניסתה, כמו מעצמות נוספות, להפגין נוכחות בירושלים. היא החליטה להקים בית חולים מרשים שנועד לשרת את האוכלוסייה המקומית, ובעיקר את הצליינים הקתולים שבאו לבקר בעיר. מלחמת העולם הראשונה עיכבה את הבנייה, ורק בשנת 1919 נשלמת הכנתו ובית החולים נפתח. בית החולים הפך במהרה למוקד פעילות ולנקודת מפגש לקהילה האיטלקית בירושלים. סגנון הבניה של בית החולים אופייני למבני ציבור איטלקים, כגון ה"פאלאצו וקיו" (מוזיאון ובית העירייה) בפירנצה.

ב-1919 מונה ברלוצ'י להקים את **כנסיית כל העמים**, כנסייה פרנציסקאית הנמצאת **בגת שמנים** שבמורד הר הזיתים בירושלים.

כנסיית ההשתנות בהר תבור – הכנסייה בה עסקנה נבנתה בין השנים 1919-1924.

בין השנים 1924-5 הוא הקים **הוספיס וכנסייה פרנציסקאנית המוקדשים לרועה הטוב ביריחו**.

בסוף שנות העשרים שיפץ את **כנסיית ההלקאה בויח דולורוזה** בירושלים. זוהי כנסייה יפה שהוקמה בשנת 1927.

הוא הקים את **מתחם הטרה סנטה ברחביה** בירושלים. זהו בניין מרכזי הניצב בכיכר צרפת, בפינת הרחובות בן מימון וקרן היסוד. עיקר פרסומו נובע מכך ששימש כמשכנה הזמני של האוניברסיטה העברית. הבניין נבנה בשנים 7-1924 בסגנון ניאוקלאסי עם השפעות של הרנסאנס האיטלקי.

בראשית שנות השלושים הקים ברלוצ'י **מנזר לכרמליתיות בחיפה** – בכרמל הצרפתי.

בין השנים 7-1933 עבד במשך שתי עונות ב**שיפוץ הגולגולתה בכנסיית הקבר הקדוש**.

ב-1932 בנה את **מנזר/כנסיית סנט אנטוני** ביפו – כנסייה קתולית איטלקית.

בין השנים 8-1937 הקים ברלוצ'י את **הכנסייה בהר האושר**. כנסייה קתולית המנוהלת בידי המסדר הפרנציסקאני. הכנסייה ממוקמת על הר האושר ברום של כ-125 מטרים מעל פני ים כנרת, ובו תצפית יפה על האזור. הר זה ידוע גם בשמות "הר נחום", "**הר הביאטיאדים**", ו"הר המבורכים".

בשנים 1938-1955 שיפץ לחלוטין את **כנסיית הביקור בעין כרם** - כנסייה קתולית חדשה יחסית.

בשנות מלחמת העולם השנייה חזר ברלוצ'י לאיטליה, שם נשאר עד 1947.

בשנים 1948-1949 שיפץ ברלוצ'י את **הקלויסטר בכנסיית סנטה קתרינה הפרנציסקאנית בבית לחם**.

בין השנים 3-1952 בנה את **כנסיית סנט לזרוס בביתניה**.

ב-1954 הקים את **כנסיית הרועים בבית סחור**.

ב-1954-5 בנה את **כנסיית דומינוס פלוויט** - בכי האדון. זו כנסייה קתולית, השוכנת על הר הזיתים בירושלים, וצורתה כדמעה.

עבודתו הגדולה האחרונה הייתה תוכנית מפורטת לכנסיית הבשורה בנצרת, עליה עבד החל מ-1939 ואילך. ב-1954 הונחה אבן הפינה ל**כנסיית הבשורה**, אולם בסופו של דבר נמסר פרויקט כנסיית הבשורה לארכיטקט איטלקי אחר, ג'ובאני מוציו, וברלוצ'י עזב את הארץ ב-1958.

ברלוצ'י נפטר ברומא ב-1960.

שני בתי ספר נדבן אחד

אליס (אליהו) כדורי (1865-1922) היה נדבן ובן למשפחה יהודית עשירה מבגדד. משפחתו היגרה לבומביי שבהודו באמצע המאה ה-18 והייתה בעלת עסקים שונים במזרח הרחוק. אליס כדורי הגיע לשנגחאי ב-1880 כעובד של החברה היהודית-ספרדית "דוד ששון ובניו". בתוך שנים ספורות הוא צבר הון רב, ופתח עסקים עצמאיים בשנחאי ובהונג קונג, שם ישב אחיו סר אליעזר כדורי. במשך שני העשורים הבאים, עשו האחים כדורי את הונם: הצליחו בבנקאות, מטעי גומי, שירותי חשמל ומקרקעין, והחזיקו בחלק הארי של מניות רשת מלונות בהונג קונג. כדורי הקים מספר בתי ספר בסין ובהונג קונג, בהן לימדו בשפה ההינדית ובשפת האורדו. בשנת 1917 קיבל את תואר אביר האימפריה הבריטית מידי המלך ג'ורג' החמישי. כדורי נפטר בהונג קונג בשנת 1922. בצוואתו הקדיש 140,000 ליש"ט להקמת בית ספר חקלאי בארץ ישראל. הוא הניח סכום זה ל"ממשלת א"י" - בהאמינו על סמך הצהרת בלפור והחלטות ועידת סן רמו - שא"י "מוכרת כשייכת כולה ליהודים". כשנודע ביישוב דבר העיזבון של כדורי הקים הנציב העליון הרברט סמואל ועדה כדי לתכנן את הוצאת הכסף.

כעבור זמן כאשר קראו את הצוואה עצמה, התברר שלא הממשלה בארץ ישראל היא היורשת כי אם ממשלת בריטניה, וכי כדורי אפשר בצוואתו להשקיע את הכסף בארץ ישראל או בעיראק. חיים ויצמן, נשיא ההסתדרות הציונית העולמית הפעיל לחץ על אחיו של המנוח, איש העסקים אליעזר כדורי ובסופו של דבר הצליח להשיג החלטה עקרונית מצד הבריטים שהכסף יושקע בארץ ישראל.

הממשלה הבריטית ביקשה להקים מכספי עזבונו של כדורי בית ספר תיכון משותף ליהודים ולערבים בירושלים, העניין נדחה מחשש שתהיינה התנגשויות בין היהודים לבין הערבים.

לאחר משא ומתן על פי פשרה, בין פרדריק קיש מההסתדרות הציונית להמפרי באומן, מנהל מחלקת החינוך, הוחלט כי מכספי עזבונו יוקמו שני בתי ספר חקלאיים על שם כדורי:

1. **המכון החקלאי כדורי – בית ספר חקלאי ערבי**, הוקם בשנת 1930 בטול-כרם. עם סיום המנדט ב-1948 שונה שמו של בית-הספר החקלאי ל"מעהאד אלחוסייין אלזראעיה טול-כרם" – המכון החקלאי ע"ש אלחוסייין טול כרם).
2. **בית הספר החקלאי כדורי – בית ספר חקלאי יהודי**, הוקם בשנת 1933 ליד כפר תבור.

בית הספר החקלאי כדורי הוא אחד הבולטים והותיקים שבבתי הספר החקלאיים בארץ ישראל. הוא נחשב לאחד מבתי הספר הטובים בארץ בתקופת המנדט הבריטי ורבים מראשי היישוב שלחו אליו את בניהם שהתקבלו רק לאחר מיון קפדני. המטרה העיקרית של הלימודים הייתה מתן אפשרות להמשך לימודי חקלאות באירופה. בית הספר נודע בזכות פועלו של מנהלו הראשון, שלמה צמח, שהנהיג "בחינות כבוד" (ללא נוכחות המורים), והתרכז בנושאי חקלאות וביטחון. כינויו של המקום בתקופה זו היה "המנזר" – כינוי שנגזר מכך שהמקום היה מבודד ולמדו בו בנים בלבד. בתקופת מלחמת השחרור היו רבים מבין תלמידיו ובוגריו בפלמ"ח, והיוו חלק נכבד משרשרת הפיקוד בו. רבים מבוגריו נטלו חלק פעיל בפעולות ההתיישבות, המאבק, והביטחון של המדינה.

בשנת 2002 קיבל בית-הספר את פרס משרד החינוך. ב-22 בספטמבר 2009 נחנך מחדש הבניין ההיסטורי שעבר שיפוץ ותיקונים רבים במעטפת החיצונית והפנימית.

בית הספר כדורי מתייחד במגוון התלמידים השונים, הבאים כמעט מכל מגזרי החברה הישראלית: צ'רקסים מכפר קמא, יהודים מיישובי האזור, ערבים, דרוזים, נוצרים, ומוסלמים כאחד שחיים במסגרת הפנימייה.

מבוגריו המפורסמים ניתן להזכיר את יצחק רבין, יגאל אלון, וחיים גורי.

ח'אן תג'אר – חנות תוגרים

בשנת 1438 השיב נפשו לבורא הסוחר הסורי אבן אלמזלק. איש לא היה זוכר את שמו, אלמלא טרח הרבה בחייו, והוציא ממונו כדי שיוכל להסיע את שיירותיו עמוסות הטובין בדרכי הארץ ללא חשש. בימי חייו של אבן אלמזלק עמד כבר הממשל הממלוכי בארץ בישורת האחרונה של זהרו. ובאין ממשל חזק, הסכנות בדרכים גדולות.

כך הסוחר הסורי עתיר הממון והתבונה, שיקם את החאן בקאקון שבשרון ואת החאן בלג'ון (מגידו), בפתחו של עמק יזרעאל, ובגליל התחתון – את ח'אן א-תג'אר, הוא פונדק הסוחרים, ששמו בעברית שונה – "חנות תוגרים".

חאן תג'אר היה חלק ממערכת של חאנים שנבנו לאורך דרך השיירות שבין מצרים בואכה דמשק.

משהחלו אבניו מתפוררות, נטל עליו אחריות מושלה של דמשק, סנאן פאשה. פאשה היה לימים ראש ממשלת הסולטאן התורכי באיסטנבול. הוא טרח להביא את מהנדסיו כדי לשקמו ולעצבו מחדש, בדיוק מאה וחמישים שנה אחרי מותו של הסוחר העשיר. הוא זה שעיצב את תבניתו של חאן הדרכים היפהפה.

פרק זמן קצר לאחר שיקומו, תיאר אותו תייר תורכי כך: "...זה בניין שכולו מלאכת מחשבת. יש לו גג עופרת (הכוונה רק למסגד בתוך החאן), וחלונותיו עשויים זכוכית תכולה ובהירה המורכבת מגבישי סלע. גודל המסגד כ-80 רגל מכל צד. מעל המסגד מתרוממים 3 צריחים ו-7 כיפות. עוברי האורח מקבלים כאן לחם בשפע, נר עשוי חלב ושק שיבולת שועל לכל סוס, ללא תשלום נוסף... אין במקום כל מבנים נוספים לבד מבית מרחץ ציבורי אשר יצא מכלל שימוש. המעיינות הנובעים בכניסה נקראים עין א-תג'אר... יש לה שמונה מגדלי שמירה... וכאשר מגיע החורף מחזיקים בו עדרי כבשים ועיזים של שומרי המצודה הסמוכה".

החאן עצמו היה מורכב משני חלקים - מבצר שניצב במעלה הגבעה ותפקידו היה להגן על החאן, והחאן עצמו שצורתו מלבנית ומורכבת ממערכת חדרים ואולמות קמורים. מסביב לחאן חצר גדולה שבמרכזה נבע מעיין — דבר שהיה יתרון גדול לשיירות. מידות החאן 120 מטרים אורך ו-83 מטרים רוחב – דהיינו כ-10,000 מטרים רבועים.

מאות שנים של הזנחה, נטישה, קילוף ציפויי האבנים השחורות והלבנות, התמוטטויות ומפולות לא הצליחו לקעקע את מוסד 'שוק יום שני', שנערך לצד החאן המתכסה בקוצים. מזה יותר ממאתיים שנה שהחאן כבר לא מתפקד. שיירות לא חונות בחצרו, חייליו לא שמרו על עוברי האורח, וחרף כל זאת, צבעוניותו של השוק נודעה בכל הארצות השכנות, עד כדי כך שהחאן הנטוש שינה את שמו ל"חאן א-סוק". השוק זכה לתיאורים בהמוני ספרים של תיירי המאה ה-19, עד שהממשל העותומאני החליט בשנת 1901 לבטלו, מחשש לתסיסה לאומנית אנטי תורכית, שיכולה הייתה לצמוח מהתקהלויות ענקיות, כמו ביום השוק הזה.

לפני כמעט מאה ושלושים שנה, כתב המיסיונר האמריקאי תומסון ביומן המסע המזרח תיכוני שלו: "...אנשים מתכנסים לכאן מכל רחבי פלסטינה וסוריה כדי לקנות ולמכור את תוצרתם. הכותנה מובאת בחבילות משכם, חיטה ושעורה ושומשום ואורז מעמק החולה, החורן ועמק יזרעאל. סוסים וחמורים, צאן ובקר, גבינות ולבן, דבש וכיו"ב מהגלעד והבשן וסביבתם. לאחר מכן נראים מצרכי היום-יום: עופות, ביצים, תאנים, תפוחים, צימוקים, מלונים, ענבים, וירקות העונה. הרוכלים פורשים את מרכולתם על גבי בדים צבעוניים, ביניהם נראים מוכרי התכשיטים עם סחורתם הזולה... סנדלרים, רצענים, חייטים וחרשי ברזל... מציגים את סחורתיהם המעוטרות והססגוניות לעין כל ולכמה שעות עסקיהם משגשגים".

"הרעש במקום מחריש אוזניים כהמולת מים סוערים. כל אחד מכריז על מרכולתו ואומנותו בקולי קולות. למהומה מצטרפים קרקורי תרנגולות, נעירות חמורים ונביחות כלבים... זוהי מעין קומדיה בה כל אחד מן השחקנים ממלא את תפקידו בכל נפשו ובכל מרצו... אנשים מכל השכבות והמעמדות נפגשים פה ומנהלים דיונים... כל ערבי הוא פוליטיקאי מבטן ומלידה, ואפשר להבחין בקבוצות השונות שמצטופפות בפאתי השוק ומתווכחות על עניינים ברזום של עולם: יחסי הכוחות בין המעצמות, הפירמאן האחרון שפרסם הסולטאן, והמס שעליהם להעלות לאמיר".

תודות :

קישור לסרטון: [לחץ כאן](#)
להורדת המסלול בפורמט Google Earth: [לחץ כאן](#)
להורדת המסלול בפורמט עמוד ענן: [לחץ כאן](#)
להורדת המסלול בפורמט gpx: [לחץ כאן](#)
למזג אויר במנחת: [לחץ כאן](#)
למפת Google Maps: [לחץ כאן](#)

לאורי הרטמן על העריכה.

ליאנה מרקשייד הטייסת .

עד הפעם הבאה- נתראה!!!

אבי הרטמן